

İşıqlı sabahlar üçün, parlaq bir gələcək üçün,
çiçəklənən millət üçün, səsi dünyaya yayılacaq bir
gənclik üçün, **düşünərək yaşayanlar üçün**, xoşbəxt bir
ailə üçün, sevincli qəlblər üçün, gülən üzlər üçün,
həyat səhifələrimizi parlaq imza sahiblərinin
qələmi ilə yazmaq üçün

parlaq imzalar

Kitabın sahibi: _____

Oxu tarixi: _____

PEYĞƏMBƏRLİK ANLAYIŞI

MÜRTƏZA MÜTƏHHƏRİ

Fars dilindən tərcümə edən:

Ağabala Mehdiyev

Buraxılışa məsul:	Nurman TARIQ
Tərcümə edən:	Ağabala MEHDİYEV
İxtisas redaktoru:	Emin İMANLI
Redaktor:	Toğrul MUSAYEV
Korrektor:	Taleh MİRZƏYEV
Bədii və texniki tərtibat:	İsmayıl SÜLEYMANLI
Üz qabığının dizaynı:	Azər ƏSGƏRZADƏ

مرتضى مطهري
نبوت

Mürtəza Mütəhhəri
PEYĞƏMBƏRLİK ANLAYIŞI

Bakı, "Parlaq İmzalar" Nəşriyyatı – 2018, 408 səh.

© Sədra Nəşriyyatı / 1994

© Parlaq İmzalar / 2018

Kitabın bütün hüquqları qorunur. İcazasız olaraq hər hansı vasitə ilə nəşri qadağandır.

DQİDK-nin 19.03.2018 tarixli DK-199/Ş
saylı məktubu ilə nəşrinə razılıq verilmişdir.

Parlaq İmzalar Nəşriyyatı | 54
Mürtəza Mütəhhəri seriyası | 8

www.parlaqimzalar.az
info@parlaqimzalar.az
fb.com/parlaqimzalar
0552597259 / 0559697259

Mündəricat

Ön Söz _____ 11

I SEMİNAR

PEYĞƏMBƏRLİYİN İSBAT METODLARI-1 _____ 19

“Nəbi” (xəbərçi) və “rəsul” (elçi) _____ 22

Peyğəmbərliyə ehtiyac _____ 24

Vəhy _____ 29

Avamyana yanaşma _____ 29

Ziyalı yanaşma _____ 31

Üçüncü yanaşma _____ 33

II SEMİNAR

PEYĞƏMBƏRLİYİN İSBAT METODLARI-2 _____ 55

Teoloji metod _____ 57

Fəlsəfi metod _____ 59

Başqa bir yol _____ 63

Mühəndis Bazərqanın görüşünün tənqidi _____ 67

III SEMİNAR

PEYĞƏMBƏRLİYİN İSBAT METODLARI-3 _____ 91

Filosofların dəlilinin bünövrəsi _____ 91

İslam filosoflarının izahının Qurandakı kökü _____ 94

IV SEMİNAR

VƏHY-1 _____	101
“Vəhy” sözünün Quranda işlədildiyi yerlər _____	103
İqbalın vəhy barəsindəki görüşü _____	103
Peyğəmbərlərə nazil olan vəhy _____	106

V SEMİNAR

VƏHY-2 _____	113
Peyğəmbərlərə gələn vəhyin xüsusiyyətləri _____	115
1. Batinilik _____	115
2. Müəllimin olması _____	116
3. Şüurluluq _____	117
4. Vəhy vasitəçisinin mövcudluğunun dərk edilməsi _____	118
İslam filosoflarının vəhy barəsindəki fərziyyəsi _____	119
Tələbəlik dövründən bir xatirə _____	122
“Nazil olmaq” nədir? _____	126

VI SEMİNAR

MÖCÜZƏ-1 _____	135
Möcüzə nədir? _____	135
“Möcüzə” sözünə irad _____	137
Möcüzə barəsində nəzəriyyələr _____	143
Yozum nəzəriyyəsi _____	143
Əşərilik nəzəriyyəsi _____	146
Üçüncü nəzəriyyə _____	153
Birinci nəzəriyyə tərəfdarlarının istinad etdiyi ayələr _____	155
Bu ayələrin təfsiri _____	157

VII SEMİNAR

MÖCÜZƏ-2 _____	167
Əşərlik nəzəriyyəsinin izahı _____	167
Möcüzənin iradı elmi deyil, fəlsəfidir _____	173
Əşərlik nəzəriyyəsinin tənqidi _____	175
Əllamə Təbatəbainin görüşü _____	181
Möcüzə bir qanunun başqa bir qanuna hakim olmasıdır _____	184

VIII SEMİNAR

MÖCÜZƏ-3 _____	189
Möcüzə barəsində iki nəzəriyyə _____	191
1. Möcüzə birbaşa Allahın işidir _____	191
2. Möcüzə Allahın izni ilə peyğəmbərin işidir _____	192
İkinci görüş sahiblərinin istinad etdiyi ayələr _____	193
Əllamə Təbatəbainin izahı _____	198
İki nümunə _____	201

IX SEMİNAR

MÖCÜZƏ-4 _____	219
Psixoloji müalicə _____	220
Samani əmirinin hekayəti _____	221
Süni yuxu və batini şüurun kəşf edilməsi _____	224
Dr. Muinin hekayəti _____	226
Həsənəli İsfahaninin hekayəti _____	229
Başqa bir nümunə _____	230
Qurandan dəlil _____	232
Qustav Le Bon və süni yuxu _____	233
Spiritualizm _____	235

X SEMİNAR

MÖCÜZƏ-5 _____	253
Ruh barəsində iki nəzəriyyə _____	255
İbn Sinanın sözü _____	257
Mələkut aləmi _____	259
Həzrət Süleyman və Səba hökmdarı _____	262
Elm ilə qüdrətin birliyi _____	265
Söhbətin xülasəsi _____	266
Seyid Camal Gülpayiqaninin mənəvi müşahidəsi _____	268
Möcüzənin üçüncü bünövrəsi: təqva _____	270

XI SEMİNAR

QURANIN MÖCÜZƏ OLMASI-1 _____	277
Ümumi peyğəmbərlik və xüsusi peyğəmbərlik _____	277
Quranın mübarizə çağırışı _____	278
Quranın digər möcüzələrdən üstünlüyü _____	279
1. Onun söz növündən olması _____	279
2. Həmişəyaşarlıq xüsusiyyəti _____	280
Quranın iddiasının mahiyyəti _____	280
Fəsaahət və bəlağət _____	284
Quran və şairənə ifadələr _____	286
Quran və təşbeh _____	287
Quranla “Nəhcül-bəlağə”nin müqayisəsi _____	289

XII SEMİNAR

QURANIN MÖCÜZƏ OLMASI-2 _____	301
Vəlid ibn Müğeyrənin hekayəti _____	303
Müəllifin yeni izahı _____	305
Quranın elmi baxımdan möcüzə olması _____	306

Həzrət Peyğəmbərin kəlamı _____	310
Quranın bəyan tərzı _____	312
Quranın düşmənləri _____	314
Quranın avaza yatması (melodikliyi) _____	316
Taha Hüseyinin sözü _____	320
Quranın şirinliyi _____	323

XIII SEMİNAR

QURANIN MÖCÜZƏ OLMASI-3 _____	333
Quranın elmi baxımdan möcüzə olması _____	336
Quran və məntiq _____	341
Quran prizmasından zehnin səhv etmə səbəbləri _____	346
1. Zənn və gümana uymaq _____	346
2. Keçmişdəkilərin yamsılanması _____	349
3. Tələsik qərar çıxarmaq _____	350
4. Nəfsi istək _____	352
5. Böyüklərə tabe olmaq _____	353

XIV SEMİNAR

QURANIN MÖCÜZƏ OLMASI-4 _____	357
Quranın təkallahlılıq və ilahi təlimlərin bəyanı baxımından möcüzə olması _____	359
Quranda Allahla bağlı paklaşdırıcı təsvirlər _____	361
Allahın Quranda əzəmət və calal sahibi kimi təsvir edilməsi _____	368

XV SEMİNAR

QURANIN MÖCÜZƏ OLMASI-5 _____	385
Quranın Allahı ən gözəl şəkildə təsvir etməsi _____	386
Quranın təqdim etdiyi Allaha sevgi nümunəsi _____	391

Quranda insan-Allah münasibətləri _____	393
Quran prizmasından vicdan _____	396
Allahı tanımağın ən məntiqli izahı _____	397

Ön Söz

Əsrlər boyu dünyada öz fikir və düşüncəsi ilə bəşəriyyətə misilsiz xidmətlər etmiş bir çox mütəfəkkirlər yaşayıb-yaratmışlar. İnsanlıq bu şəxslərə çox şey borcludur. Məhz bu elm fədaillərinin sayəsində insani dəyərlər inkişaf etmiş, düşüncələr işıqlanmış, qaranlıqlar aydınlığa qovuşmuşdur.

Görkəmli İslam alimi, filosof Mürtəza Mütəhhəri də bu mütəfəkkirlər sırasında öz xüsusi yeri olan şəxsiyyətlərdəndir. O, ömrünü cəmiyyətin islahına, müasir dövrdə meydana çıxan və dəyərləri təhdid edən şübhələrə cavab tapmağa həsr etmişdir. Buna görə də Mütəhhəri dövrünün gəncləri, ziyalıları, ümumiyyətlə, bir islahatçı alim olaraq kütlə tərəfindən sevilmiş, sağlığında böyük İslam alimi kimi şöhrət qazanmışdır.

* * *

Mürtəza Mütəhhəri 1919-cu il fevralın 2-də Xorasan mahalının Fəriman şəhərində alim və inanlı bir ailədə dünyaya gəlib.

Mütəhhəri uşaqlıq dövrünü məktəbdə ibtidai təhsil almaqla və Quran öyrənməklə keçirib.

O, 1931-ci ildə Məşhəd şəhərinin mədrəsələrində şəriət dərslərini öyrənməyə başlayır.

Peyğəmbərlik anlayışı

1937-ci ildə dərslərini davam etdirmək üçün Qum şəhərinə gedir. Orda 15 il qalır və dövrünün ən məşhur filosoflarından olan azərbaycanlı alim Məhəmmədhüseyn Təbatəbai kimi görkəmli şəxsiyyətlərdən dərs alaraq İslam elmləri və digər sahələrdə yüksək dərəcələrə çatır. O cümlədən İslam fəlsəfəsi, fiqh və üsul, sosiologiya, psixologiya, tarix, təfsir, İslam sxolastikası və başqa sahələr üzrə böyük nailiyyətlər əldə edir.

1952-ci ildə Tehrana köçən alim elə o zamandan elmi tədqiqat işlərinə başlayır. Həmin dövrdə müəllimi Məhəmmədhüseyn Təbatəbainin qələmə aldığı *“Fəlsəfə prinsipləri və realizm metodu”* kitabına giriş yazır və 5 cildə şərh edir. O bu işi 1953-cü ildə sona çatdırır.

1955-ci ildən başlayaraq “Tələbə İslam Cəmiyyəti”ndə yeni və fərqli yanaşmalarla Quran təfsiri dərsləri deyir və eyni ildə Tehran universitetinin “İlahiyyat Elmləri və İslam Maarifi İnstitutu”nda müəllimlik fəaliyyətinə başlayır və burada təlim-tədris işini iyirmi il (1976-cı ilə kimi) davam etdirir.

Tehran ziyalıları və gəncləri ilə mütəmadi ünsiyyətdə olan Mütəhhəri Tehrandakı olduğu müddətdə müxtəlif konfranslarda, tədbirlərdə çıxış edərək İslam dininə qarşı yönəlmiş iradlara, şübhələrə cavab verir, məsələlərə yeni baxış gətirir. Beləliklə, get-gedə Mütəhhəri ziyalı kütlənin sevimlisinə çevrilir, müxtəlif konfranslara dəvətlər alır, artıq çıxışları Tehranla məhdudlaşmır; digər şəhərlərdə də müxtəlif tədbirlərdə iştirak edir.

1959-cu ildə Mütəhhəri “Həkimlərin İslam Cəmiyyəti”nə spiker kimi dəvət olunur və orada o günə kimi müzakirə olunmayan “İslam və zamanın ehtiyacları”, “Teizm” mövzusu kimi bir çox elmi əhəmiyyətli çıxışlar edir.

1967-ci ildə o dövrün elmi müzakirə ocağı sayılan İrsad İslam Mədəniyyət Mərkəzini təsis edilərkən Mütəhhəri oranın əsas üzvlərindən biri olur. İrsadda Mütəhhəri ilə yanaşı, Dr. Əli Şəriəti kimi dövrün digər ziyalıları da çıxış etməyə başlayır.

Bir neçə il sonra İrşad İslam Mədəniyyət Mərkəzindən ayrılsa da, fəaliyyətini, çıxışlarını müxtəlif yerlərdə davam etdirir. Elmi-ictimai fəaliyyəti ilə yanaşı, dövrün aktual problemlərini ələ alan əsərlər üzərində də işləyir.

Daim cəmiyyətdəki nöqsanların islahı fikrində olan yorulmaz alim 1979-cu ilin may ayının 2-də sui-qəsd nəticəsində başından aldığı güllə yarası ilə şəhid edildi.

* * *

Mürtəza Mütəhhəri öz dövrünün problemlərini lazımcına başa düşüb araşdırmağı bacaran və eyni zamanda bütün varlığı ilə İslam dininə bağlı olan bir mütəfəkkir alim olmuşdur. Onun varlığında cəmləşən bu iki xüsusiyyət ona yaşadığı dünyanı dərk etmək, onda baş verən elmi-ictimai dəyişiklikləri vaxtında müşahidə edərək mövcud problemlərlə, ehtiyaclarla tanış olmaq və onların həlli yolunda var qüvvəsi ilə çalışmaq imkanı verirdi.

Mütəhhəri öz zəmanəsini dərindən tədqiq edərək onu lazımcına tanımağa çalışırdı. O bu barədə özünün “Gənc nəslin yönləndirilməsi” adlı məqaləsində yazır:

“Biz hazırda çox mühüm bir sual qarşısında dayanmışıq. Yaşadığımız dövrdən, onda baş verən mühüm dəyişikliklərdən xəbərsizik. Bəzən haqqında əvvəlcədən lazımi qədər tədqiqatlar aparmadığımız mövzularla rastlaşırıq...”

Mütəhhəri bu məsələyə həddindən artıq diqqət yetirmiş, dövrünün problemlərini vaxtında və hətta bəzən vaxtından da qabaq analiz etməyi bacarmış və İslam dini baxımından bu məsələnin nə qədər əhəmiyyətli olduğunu dərk etmişdir. O, yüksək istedadı sayəsində İslam dininin sosioloji məsələlərinin öyrənilməsinin həddən artıq əhəmiyyətli olmasını başa düşmüşdür.

O bildirdi ki, müasir dövrün şübhələrinə keçmiş dövrlərin klassik izahları ilə cavab vermək mümkün deyil. Mütəhhəri “Dini mədrəsələrin müasir vəzifələri” adlı məqaləsində yazır:

Peyğəmbərlik anlayışı

“Əgər biz müasir dövrü səksən il bundan qabaqkı dövrlə müqayisə etsək, o dövrdə yaşayan cəmiyyətin bir növ qapalı cəmiyyət olduğunun şahidi olarıq. Həmin cəmiyyətdə ideoloji məsələlərin və ictimai anlayışların hamısı kənar yerlərdən deyil, dini mədrəsələr və ruhanilər tərəfindən verilir. O dövrdə, demək olar ki, yad fikirlərin xalq arasında yayılması mümkün deyildi..

Artıq müasir dövrdə həmin tarazlıq pozulmuşdur və biz mün-təzəm olaraq ibtidai-orta məktəblərdə, ali təhsil ocaqlarında, küt-ləvi informasiya vasitələrində, iclas və konfranslarda minlərlə ye-ni fikirlərin yayılmasının şahidi oluruq”.

Məhz bu yeni fikirlər yeni ictimai təbəqənin formalaşmasına səbəb olurdu. Mütəhhəri bu ictimai təbəqəni “gənc nəsil” və ya “gənclərin təfəkkürü” adlandırırdı:

“Gənc nəsil dedikdə məqsəd ancaq cavanlar deyil, təhsil almaq və yeni mədəniyyətlərlə tanışlıq nəticəsində özünəməxsus təfəkkür tərzinə sahib olan müxtəlif yaşlı şəxslərdir. Başqa sözlə desək, burada hər hansı bir təfəkkür təzi nəticəsində müəyyən şəkildə formalaşmış bir ictimai təbəqə nəzərdə tutulur”.

Yeni ictimai təbəqənin ən böyük xüsusiyyətlərindən biri, onların öz dini etiqadlarına şübhə ilə yanaşmaları olmuşdur. O, gənc nəslin bu vəziyyətini belə təsvir edir:

“Yaşadığımız dövr, dini və etiqadi baxımdan hamı üçün, xüsusilə gənc nəsil üçün iztirab, böhran və çaşqınlıq əsridir. Dövr-şərait bir sıra problemlər yaratmış, unudulmuş köhnə sualları bir daha ortaya atmışdır”.

Alim müasir dövrdə üzə çıxan şübhələrin anlayışla qarşılan-malı olduğunu, “şübhə”lərin “yəqin” üçün giriş funksiyası daşı-dığını bildirmişdir:

“Görəsən, biz bu şəkk və tərəddüdlər burulğanından, şübhə və suallar hücumundan narahat olaraq təəssüflənməliyikmi? Mənim fikrimcə, bu barədə nigaran olmağa heç bir əsas yox-

dur. Şübhə yəqinin, sual vüsəlin, iztirab isə rahatlıq və asayişin müqəddiməsidir”.

Mütəhhəri digər yerdə bu kimi şübhələri özünəməxsus bir terminlə *“müqəddəs şübhə”* adlandırmışdır.

Alim, eyni zamanda sualları, şübhələri eşitmək istəməyən, dövrün tələbləri haqqında düşünməyən mühafizəkar təbəqəni də tənqid edərək yazır:

“Bu barədə təəssüf doğuran məsələ, şəkk-in insanı araşdırma və tədqiqat aparmağa sövq etməməsi və ya ictimai şəkk-şübhələrin bəzi insanları cavab axtarıb tapmağa vadar edə bilməməsidir”.

Mütəhhərinin qarşısında müxtəlif fikirlərin təsiri nəticəsində formalaşmaqda olan, beyini suallarla, şübhələrlə dolu gənc bir nəsil dayanırdı. O alim üzərinə düşən vəzifəni, bu nəsli şübhələrdən uzaqlaşdırıb yəqinə çatdırmaqda görmüş və bu işi həyata keçirmək üçün məhz qələmini işə salmışdır. Özü bu barədə yazır:

“Əlimə qələm alaraq kitab və ya məqalə yazmağa başladığım son iyirmi ildə, bütün yazılarımda düşündüyüm yeganə şey yaşadığımız əsrdə islami məsələlər barəsində yaranmış sual və şübhələri həll etmək olub. Yazılarımdan bəzisi fəlsəfi, bəzisi ictimai, bəzisi əxlaqi, bəzisi isə fiqhi və ya tarixidir. Həmin yazıların mövzuları bir-birindən tamamilə fərqli olsalar da, onların hamısının ümumi hədəfi yalnız və yalnız bir şey olub”.

Mütəhhəri azsaylı alimlərdən idi ki, dövrünün tələbini, aktual olan məsələləri bilirdi və ömrünü bu yolda xərcləyirdi. Mütəhhəri bilirdi ki, səmavi dində cavabsız suallar yoxdur. Cavabsız qalan sualların, İslamın yanlış tanınmasının səbəbi məhz bu dinin himayəçisi olduqlarını iddia edən məsuliyyətsiz şəxslərdir:

“On dörd əsrdən artıq vaxt keçməsinə baxmayaraq, müqəddəs İslam dini hələ də tanınmaz qalmış bir dindir. Bu dinin hə-

Peyğəmbərlik anlayışı

qiçətləri uzun müddət xalq arasında təhrif olunmuş formalarda əks olunub. Bəzi şəxslərin dindən qaçmasının əsas səbəbi də bu ad altında aparılmış səhv təlimlərdir. Bu müqəddəs dinə həzırda da ən çox zərbə vuranlar zahirdə onu himayə etmək istəyən iddiaçılardır. Bir tərəfdən imperialist qüvvələrin gizli və aşkar vasitələrlə hücumu, digər tərəfdən də əsrin İslamı himayə etmək istəyən iddiaçılarınin məsuliyyətsizlikləri bu dinin müxtəlif sahələrdə ideoloji hücumlara məruz qalmasına səbəb olub. Buna görə də mən öz bacarığım çərçivəsində bu sahədə əlimdən gələni etmək fikrindəyəm”.

“...Öz istedad və qabiliyyətim çərçivəsində islami məsələlər barəsindəki problemləri həll etməyə, həqiqətləri olduğu kimi açıqlamağa və əgər əməli azğınlıqların qarşısını ala bilmirəmsə də, heç olmasa fikri və ideoloji azğınlıqlarla mübarizə aparmağa, xüsusilə İslam düşmənlərinin əllərində bəhanə olan məsələlərin aydınlaşdırılmasına çalışmışam”.

Doğrudan da, o bu yolda əlindən gələni əsirgəmədi, gecəsini gündüzünə qatararaq çalışdı və ömrünü bu yolda fəda etdi. Bununla da, Mütəhhəri böyük bir mütəfəkkir kimi tarixə öz parlaq imzasını qoydu.

* * *

Mürtəza Mütəhhərinin vəfatından sonra alimin dəyərlı çıxışları onun varisləri tərəfindən (“Sədra” Nəşriyyatı) kağız üzərinə köçürülərək kitab formasına salınmağa başlandı. 30 ildən artıq aparılan işlər nəticəsində alimin bənzərsiz kitabları ərsəyə gəldi. Demək olar ki, hazırda bu işlər yekunlaşmaq üzrədir. Çıxışlardan hazırlanan və alimin öz sağılığında yazdığı kitabların məcmusu təxminən 60 adda kitabın meydana çıxmasına səbəb oldu. Bu kitabların bəzisinin çoxcildli olduğunu nəzərə alsaq, alimin külliyyatı 100 cildi keçir.

Bu kitabların əksər hissəsi şifahi nitqin məhsulu olduğuna, həmçinin keyfiyyətsiz lent yazılarından köçürülməsinə görə əsər-

lərdə səthi pərakəndəlik nəzərə çarpsa da, bu kitablar alimin fitri istedadı və fəvqəladə yaradıcılığı sayəsində kifayət qədər məntiqi və bir-birinə bağlı mövzuları əks etdirir.

O mütəfəkkir şəxsiyyət sağlığında yaşadığı ölkədə, onu diləyə bilənlər tərəfindən, həmçinin azsaylı çap olunmuş əsərlərinin oxucuları tərəfindən tanınırdısa, ölümündən sonra çıxışlarının kitab halına salınması və bu kitabların müxtəlif dünya dillərinə tərcümə olunması nəticəsində artıq Mütəhhəri müsəlman dünyasında tanınmağa başladı.

Ölkəmizdə də müstəqillik illərindən sonra həvəskar şəkildə olsa da, Mütəhhəridən azsaylı kitablar dilimizə tərcümə olunmağa başladı. İnancsız Sovet quruluşundan çıxan, elmi ateizmlə ünsiyyətdə olmuş beyinləri şübhələrlə dolu olan gəncliyə Mütəhhəridən yaxşı kim cavab verə bilərdi?! Tərcümələrin keyfiyyətsiz olmasına baxmayaraq, Mütəhhərinin kitabları acgözlüklə mütalə edilirdi.

Nəzərimizcə, bir cəmiyyətdə ağıla əsaslanan, xurafatdan uzaq inancın formalaşması üçün Mütəhhərinin əsərləri əvəzlənməlidir. Məhz bu kimi səbəblərdən Mütəhhərinin varislərinin yalnız "Parlaq İmzalar" Nəşriyyatı üçün verdiyi rəsmi icazə əsasında Mürtəza Mütəhhərinin əsərlərinin silsiləvi nəşrinə başladığımız. Kitabların tərcümə və redaktə işləri peşəkar kollektiv tərəfindən aparılır. Mütəhhərinin işlətdiyi hər kəlmənin öz yeri olduğunu nəzərə alaraq tərcümə və redaktə zamanı kitablar çox diqqətlə işlənir. Alimin tərcümə olunan elmi kitabları həmin kitabların mövzusu üzrə mütəxəssis olan şəxslər tərəfindən tərcümə və ya redaktə olunur. Eyni zamanda kitabların tərtibatına, çap keyfiyyətinə də xüsusi diqqət göstərilir.

Görülən bu işlər nəticəsində Mütəhhəri oxucularının keyfiyyətsiz tərcümə və çaplardan çəkdikləri əziyyətlərə son qoyulmaqla yanaşı, oxucular alimin əsərlərini sistemli şəkildə əldə etmək rahatlığına da sahib olacaqlar.

* * *

Bu kitab Mürtəza Mütəhhərinin 1969-cu ildə “Həkimlərin İslam Assosiasiyası” tərəfindən “peyğəmbərlik” mövzusunda təşkil edilmiş 14 yığıncaqdan ibarət seminarının mətn toplusudur. Həmin yığıncaqlarda Mürtəza Mütəhhəri “peyğəmbərlik” mövzunu özünəməxsus şəkildə – teoloq və ya filosofların müzakirə metodundan tam fərqli bir formada irəli sürmüşdür.

Mürtəza Mütəhhəri çıxışlarını dörd istiqamətdə – peyğəmbərliyin isbat metodları, vəhy, möcüzə və Quranın ecazarlığı – aparmış və adətən bəzələrində az danışılan “vəhy” və “mücüzə” barədə geniş diskussiya açmışdır.

Bu müzakirələr “Teizm seminarları” kitabının davamıdır. Burada da Mürtəza Mütəhhəri müxtəlif elm adamları ilə bir çox mühüm islami anlayışlarla bağlı polemika açmışdır.

Kitabda əsas müzakirə mövzusu olan “peyğəmbərliyə ehtiyac” məsələsi son dövrlər ölkəmizdə aktual olduğundan, ümid edirik ki, bir çox şəxslər adıçəkilən mövzu ilə bağlı suallarına qismən də olsa, cavab tapa biləcəklər.

Mütəhhəri həmçinin ilk baxışdan mistik və qeyri-elmi görünən “mücüzə” və “vəhy” anlayışlarını müasir psixologiya və digər empirik elmlərlə əlaqələndirib izah etməyə çalışır.

parlaq inzələri

I SEMİNAR

PEYĞƏMBƏRLİYİN İSBAT

METODLARI-1

Söhbətimizin mövzusu peyğəmbərlikdir. Peyğəmbərlik bir prizmadan dinin təməl prinsiplərinin ikincisi, başqa bir prizmadan isə üçüncüsüdür. Dinin təməl prinsipləri bir baxımdan təkallahlılıq (teizm, tövhid), peyğəmbərlik və məaddan (axirət) ibarətdir. Amma, şüələrin fikrinə, dinin təməl prinsiplərinə sadalananlardan başqa daha iki prinsip, ədalət və imamət də daxildir. Hər halda, peyğəmbərlik dinin təməl prinsiplərindən biridir. “Peyğəmbərlik” mövzusu geniş və çoxşaxəli bir mövzudur. Biz indi qısa olaraq bu mövzunun zəhmimizə gələn bəzi istiqamətlərinə işarə edəcəyik. Amma əgər yığıncaqda iştirak edənlərdən kimsə mən deyənlərdən əlavə başqa mövzulara da toxunulmasını təklif etsə, onların da barəsində danışmaq olar.

İnsanların peyğəmbərlikdən başa düşdüyü ümumi məna belədir ki, bəzi şəxslər Allahla digər insanlar arasında vasitəçidirlər. Belə ki, onlar Allahdan ilahi hökmləri qəbul edib insanlara çatdırırlar. Peyğəmbərliyin tərifiində məsələnin bu qədərini hamı qəbul edir. Bu tərifdə əlavə heç bir izah və təfsir yoxdur: bəzi şəxslər ilahi hökmləri Allahdan alıb insanlara çatdırırlar. Burada qarşıya bir sıra suallar çı-

xır. Həmin suallardan biri budur ki, ümumiyyətlə, dünyada Allah tərəfindən insanlara hökm göndərilməsinə nə ehtiyac var? Ümumiyyətlə, insanların Allahın hökmünə ehtiyacı var, yoxsa yox? Əgər belə bir ehtiyac varsa, görəsən, onun təmin edilmə yolu həmin hökmlərin bəzi insanların vasitəsi ilə çatdırılmasıdır və başqa yol yoxdur?

Bundan əlavə, əgər belə bir ehtiyacın olduğunu qəbul etsək, görəsən, həmin ehtiyac insanın hansı cəhətinə aiddir? Görəsən, ilahi göstərişlər olmasa, bəşəriyyətin ictimai həyatının nizamı pozular, yoxsa insanın bu cəhətdən dini hökmlərə ehtiyacı yoxdur, sadəcə bu onun həyatının bu dünya həyatı ilə məhdudlaşmamasına görədir? İnsanın bu dünyadan başqa bir həyatı da var və onun həmin həyatda xoşbəxt (və ya bədbəxt) olması onun bu dünyada necə yaşamasından, etiqad, düşüncə, əxlaq, əməlinin necə – yaxşı və ya pis – olmasından asılıdır. İnsanın həmin dünyadakı xoşbəxtliyi onun bu dünyadakı düşüncə, etiqad, əxlaq və əməllərinin necə olmasından asılı olduğu üçün peyğəmbərlər bəşəriyyət üçün Allah tərəfindən bir sıra hökmlər gətiriblər ki, o həmin dünyada xoşbəxt olmaq üçün düşüncə, əməl və əxlaqını həmin ilahi hökmlərə uyğun tənzimləsin.

Yoxsa insanın onların hər ikisindəki, yəni həm bu dünyadakı ictimai həyatındakı, həm də axirət həyatındakı xoşbəxtliyi ilahi hökmlərin icrasından asılıdır mı? Başqa sözlə desək, onların hər ikisi bir-birinə bağlı, bir-birindən asılıdır və onların arasında ziddiyyət yoxdur. Yəni ictimai həyatda xoşbəxtlik yaradan şey o biri dünyanı, o biri dünyada xoşbəxtlik yaradan şey ictimai həyatı korlamır. İnsan onların

hər ikisi üçün ilahi hökmlərə möhtacdır. Deməli, peyğəmbərlik mövzusunda müzakirə edilməsi lazım olan məsələlərdən biri bəşəriyyətin peyğəmbərlərə ehtiyacı məsələsidir.

Bu mövzuya aid olan məsələlərdən biri də hökmləri Allahdan "vəhy" adlandırılan yolla aldıkları deyilən peyğəmbərlərin onları Allahdan necə almalarıdır. Deməli, digər bir müzakirə mövzusu vəhydir. Peyğəmbərlər özləri barədə belə bir ifadə işlədərək onlara Allah tərəfindən vəhy nazil olduğunu deyiblər. Onlar həmçinin vəhy ilə bağlı məsələdə mələklərin adını çəkiblər. Quran və digər səmavi kitablarda vəhy çatdıran mələk kimi, xüsusən, Cəbrailin adı qeyd edilib. Hər halda, görəsən, Allah tərəfindən ilahi hökmlərin qəbul edilməsi və onların "vəhy" adlandırdığı bu şey nədir və necə baş verir?

Peyğəmbərlik bəşəriyyətdəki mühüm məsələlərdən biri peyğəmbərlərin möcüzəyə malik olması, möcüzələr gətirməsidir.¹ Möcüzə də vəhy məsələsi qədər sirli bir məsələdir. Ümumiyyətlə, görəsən, möcüzə varmı və var ola bilərmi? Görəsən, o, elmlə ziddiyyət təşkil edir, ya etmir? Görəsən, elmlə möcüzə bir-biri ilə uyğun gəlir, ya gəlmir?

Məncə, peyğəmbərlik mövzusunun əsas müzakirələri bu üç istiqamətdə aparılmalıdır: Birincisi, görəsən, (ilahi hökmlərə) ehtiyac var, ya yoxdur və əgər varsa, həmin ehtiyac hansı sahəyə aiddir? İkincisi, görəsən, bu əlaqə necə olur? Üçüncüsü, peyğəmbərlərin dəlil və nişanəsi olan möcüzə nədir, necə baş verib? Möcüzənin mahiyyəti nədən ibarətdir və onunla elm arasında hansı əlaqə mövcuddur?

¹ Ustad Mütəhhərinin çıxışının bu hissəsinin təxminən bir dəqiqəsi kasetə yazılmayıb. – KHK (Kitabı hazırlayan komissiya)

Əlbəttə, burada başqa nüanslar da var və onlar bu mövzular qədər olmasa da, müəyyən qədər mühümdürlər.

“Nəbi” (xəbərçi) və “rəsul” (elçi)

Quran barəsində araşdırılması lazım olan məsələlərdən biri onda həm “nəbi”, həm də “rəsul” – “nəbiyyun (nəbilər)”, “rusul (rəsullar)” – sözlərinin işlədilməsidir. Görəsən, “nübuvvət”lə “risalət” (“nəbi” olmaqla “rəsul” olmaq) arasında fərq varmı? Yəni onlar ayrı-ayrı məqam və xüsusiyyətlərdir, yoxsa onların ikisi də eyni şeydir, sadəcə eyni şey barəsində fərqli ifadələr işlədilib? Ərəb dilində “nəbi” sözünün kökü “nəbə” sözüdür. “Nəbə” sözünün mənası “xəbər” deməkdir. Əlbəttə, bu söz mühüm, böyük və doğru xəbərlər barəsində işlədilir. Ərəblər, deyəsən, hər xəbərə “nəbə” demirlər. Ərəb dilində “hədis” və “xəbər” sözləri istənilən xəbər barəsində işlədilə bilər, amma “nəbə” sözü xüsusi əhəmiyyəti olan xəbər barəsində işlədilir. “Nəbi” sözünün mənası “xəbər verən” deməkdir. Peyğəmbərlər insanlara Allah tərəfindən xəbər gətirdikləri üçün onlara “nəbi” deyilir.

“Rəsul” sözünün kökü “risalət” sözüdür. Onun əsl mənası “sərbəstlik”dir. Onun əksi isə “bağlılıq”dır. Ərəb dilində “mursəl” sözünün mənası hər hansı bir şeyə bağlı olan şeyin əksi – “boş buraxılmış” deməkdir. Məsələn, ərəblər saçın heç nə vurulmadan və yığılmadan sərbəst şəkildə aşağı buraxılmasına “ərsələhu (onu (saçı) sərbəst, azad buraxdı)” deyirlər. “İrsal”ın, yəni saçın heç nə vurulmadan aşağı buraxılmasının əksi saçın sancağın vurulmasıdır. Lakin bu söz ümumilikdə “göndərmək” mənasında işlədilir.

Hər hansı bir şəxsin kimisə və ya nəyisə bir yerdən başqa bir yerə göndərməsinə “irsal” deyilir. “Rəsul” sözünün mənası ümumilikdə “göndərilmiş” deməkdir. Ərəblər hər hansı bir əmir və ya şahın öz tərəfindən bir başqasının yanına göndərdiyi nümayəndəyə “rəsul” deyirlər. “Rəsul göndərdi” ifadəsinin mənası “nümayəndə və elçi göndərdi” deməkdir. Bu, “rəsul” sözünün leksik mənasıdır.

Görəsən, Quran terminologiyasında “nəbi” və “rəsul” sözləri arasında fərq varmı? Görəsən, Quran “nəbi” deyəndə bir şey, “rəsul” deyəndə isə başqa bir şey nəzərdə tutur və kiminsə “nəbi” olub “rəsul” olmaması, yaxud əksinə, “rəsul” olub “nəbi” olmaması mümkündür, ya mümkün deyil? Bu da bir başqa mövzudur, amma prioritet məsələ olmadığı üçün biz hələ ki, ona toxunmuruq. Əgər lazım olsa, bu barədə də – bu iki söz arasında fərqi olub-olmaması haqda da danışarıq. Məsələnin əhəmiyyəti peyğəmbərliyin sona çatması barəsindəki ayədəki ifadəyə diqqət edəndə daha çox nəzərə çarpır. Quran buyurur: “Məhəmməd aranızdakı kişilərdən heç birinin atası olmayıb və deyildir. Lakin o, Allahın rəsulu və nəbilərin sonuncusudur”.¹ Bəziləri (əlbəttə, son əsrlərdə, özü də insafli adamlar deyil, bəhanə axtaranlar) deyirlər ki, Quran burada rəsul deyil, nəbilərin sona çatdığından söz açdığı üçün, ola bilər, nübuvvət sona çatsın, amma risalət davam etsin. Əgər biz onlardan: “Nübuvvət nədir ki, o sona çatıb, amma risalət sona çatmayıb?” – deyə soruşsaq, belə cavab verərlər: “Nəbilər ancaq yuxuda bəzi şeylər görənlərdir, amma risalət başqa şeydir və bu isə sona çatmayıb”.

¹ Əhzab, 40